

JOGHISTÓRIA

• az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata •

A házasság fejlődésének rövid áttekintése

26. oldal

ISSN 2062-9699

A TARTALOMBÓL:

[alkotmány- és jogtörténet]

- TÖRTÉNETI ALKOTMÁNYUNK VÍVMÁNYAI
- AZ ESKÜDTBÍRÓSÁGOK ÉS NÉPBÍRÓSÁGOK HASONLÓSÁGAI

[tdk hírek]

- A MÁJTI TDK FÉLÉVES PROGRAMTERVE
- RÖVID HÍREK A JOGHISTÓRIA VILÁGÁBÓL, KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

[jog és kultúra]

- SEUSO KINCSEK
- BŰN ÉS BŰNHÖDÉS

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
-----------------------------------	---

[alkotmány- és jogtörténet]

Gera Anna: Történeti alkotmányunk vívmányai – az alaptörvényi szabályozás kiindulópontjai és értelmezési lehetőségei (I. rész)	4
Kárász Marcell: „Azóta a hatóságok erősen dolgoztak a területben...” – Mozaik a választási visszaéléseiről a Horthy-korszakban	10
Zanócz Gréta: Az esküdtbíráskodás és a népbíráskodás hasonlóságai Magyarország történelmében	14
Újhelyi János Ábel: Az esztergomi érsek királyné-koronázáshoz kapcsolódó jogai	21
Varga Kristóf Attila: A házasság intézményének jogtörténete	26

[akkor és most: jogintézményeink jogtörténeti vonatkozásai]

Illés Kristóf: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének szervezettörténeti áttekintése	30
Szabó András: Büntetőeljáráshoz kapcsolódó közveítői eljárás a 2000-es évek végén	35

[jog és kultúra]

Kiállítás ajánló • Seuso kincsek	40
Színház ajánló • Bűn és bűnhődés	41

[tdk hírek]

Kovács Ákos Tibor: Bemutatkozik a MÁJT TDK	42
Kovács Ákos Tibor: A MÁJT TDK féléves programterve	43
Bemutatkoznak a MÁJT Tanszék demonstrátorai	45

[jogtörténeti érdekességek]

Maschefszy Emese	51
-------------------------------	----

A címlapon Vasilii Purkiev: Egyenlőtlen házasság című festménye látható.

© Zanócz Gréta, Kovács Ákos Tibor 2018
© A szerzők, 2018
© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistoria, 2018

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:

dr. Képesy Imre

Főszerkesztők:

Zanócz Gréta**Kovács Ákos Tibor**

SZERKESZTŐK

Zanócz Gréta

(Alkotmány- és jogtörténet)

Kovács Ákos Tibor

(TDK hírek)

Gera Anna

(Jog- és kultúra)

Sall Zsófia

(Jog- és kultúra)

Maschefszy Emese

(Jogtörténeti érdekességek)

Vuncs Rajmund

(Akkor és most: jogintézményeink jogtörténeti vonatkozásai)

KORREKTÚRA

dr. Képesy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS

Barkóczy Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék

(Cím: 1053 Budapest, Egyetem tér 1-3., II. em. 211.; Tel./Fax.: 06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2018. október 20.

Kedves Olvasóink!

Szeretettel köszöntünk benneteket a Joghistoria szerkesztői nevében!

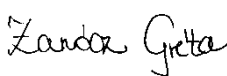
Örömmel tájékoztatunk benneteket, hogy a már 1980 óta megjelenő Joghistoria idéntől kezdődően új formában kerül bemutatásra. Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja. Amelyben nemcsak demonstrátorink kapnak lehetőséget tudományos igénnyel megszerkesztett műveik publikálására, hanem az egyetemünk azon hallgatói is akik szeretnék az alkotmánytörténeti és jogtörténeti vonatkozású cikkeiket mások számára is hozzáférhetővé tenni.

Szerkesztőink célja, egy olyan - a hallgatók számára publikációs lehetőséget biztosító - folyóirat megjelenítése, amely a jogtörténet fontosságát igyekszik kihangsúlyozni. Meglátásunk szerint a jogtörténet létjogosultsága a mai világban is megkérdőjelezhetetlen. Folyóiratunk 2011 óta rendelkezik ISSN-számmal, azaz egy időszakosan megjelenő nemzetközi kiadványnak minősül, így a Joghistoriában megjelenített cikkek tudományos publikációnak minősülnek. A Joghistoria az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának egyetlen olyan hallgatók által szerkesztett folyóiratának tekinthető, amely a hallgatók tudományos cikkeinek megjelenítését szolgálja.

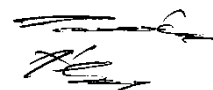
Fontos célunk a tudományos ismeretek minél szelesebb körben történő terjesztése, a folyóirat népszerűsítése, valamint a hallgatók és a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék közötti kapcsolat kialakítása és mélyítése. Szeretnénk a hallgatók számára betekintést nyújtani a Tanszék és a TDK működésébe. Ezt pedig a Joghistoriában megjelenő állandó, tematikus rovatokkal kívánjuk elérni. Ezen évtől kezdődően ugyanis újabb rovatokat szeretnénk indítani, amelyek célja elsősorban a kulturális és közösségi ismeretek terjesztése, valamint a tudományos eredmények tovább közvetítése a hallgatói szférába is.

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet. A TDK hírekben a Tanszék Tudományos Diákkörének mindennapi tevékenységéről és munkájáról kaphattok bővebb tájékoztatást. A Jog és kultúra rovatunkban különböző jogi vonatkozású filmekről, könyvekről és kiállításokról szerezhettek további információkat. A Jogtörténeti érdekességek rovatunkban pedig számos jogtörténeti vonatkozású információval gazdagíthatjátok tudásotokat.

Kellemes olvasást kívánunk!

Zanócz Gréta

Kovács Ákos Tibor

„Azóta a hatóságok erősen dolgoztak a kerületben...”¹ – Mozaik a választási visszaélésekről a Horthy-korszakban

Írta: KÁRÁSZ MARCELL

Választások és a Horthy-korszak

A két világháború közötti időszak közjogi és politikatudományi megítélése ma is élénk vita tárgya mind a tudományos körökben, mind pedig a közéletben. A korszak során a parlamentarizmus intézményei formálisan végig működtek, hiszen „a rendszer hivatalos legitimációja a parlamentáris elvre épült”,² ugyanakkor a gyakorlatban a kormánypárt és a kormányzat végig ügyelt arra, hogy valódi parlamenti váltógazdaság ne alakulhasson ki, ezzel pedig lényegében kiüresítette a parlamentarizmus intézményét.³ E cél eléréséhez két fő eszköze volt a mindenkori kormánypártnak: egyfelől a jogszabályi környezet alakításával a rendszer formális közjogi kereteit úgy határozta meg, hogy azok a meglévő hatalmi pozíciók megszilárdítását eredményezték, másfelől pedig különböző adminisztratív eszközök is a kormányzat rendelkezésére álltak annak érdekében, hogy az ellenzék ne kerülhessen a kormányzati pozíciók közelébe sem.

A parlamentarizmus intézményeinek formális meglétéből következett az is, hogy az ellenzék háttérbe szorításának legkézenfekvőbb módja nem más volt, mint a választójog és a választási rendszer szabályozása. A választójog mindenkori funkciója egyfelől a törvényhozó hatalom létrehozása, másfelől a kormányzati hatalom békés leváltása lehetőségének biztosítása.⁴ A választási rendszer pedig a választópolgárok által leadott voksok „mandátummá formálásának eszközeként” értelmezhető.⁵ Ez azt jelenti, hogy a mindenkori kormányzati hatalom a választójog és a választási rendszer „megfelelő” alakításával biztosítani tudja azt, hogy formális, törvényes módon ne lehessen leváltani. Itt is meg kell különböztetnünk a formális és az adminisztratív eszközöket. Előbbi alatt a választójog és a választási rendszer jogszabályi kereteinek

meghatározását értjük, míg utóbbi elsősorban a közigazgatás választásokkal kapcsolatos jogalkalmazási tevékenysége során felmerülő egyéb gyakorlatokat, visszaéléseket jelenti.

A választójog és a választási rendszer formális keretei a Horthy-korszak során folyamatosan változásoknak voltak kitéve. Az első, 1920-as nemzetgyűlési választásokra még általános és titkos választójog alapján került sor, az 1922-es választójogi rendelet azonban már többségében nyílt szavazást írt elő, és szigorú cenzusokat alkalmazott; lényegében ez utóbbi rendeletet foglalta az Országgyűlés törvénybe az 1925. évi XXVI. törvénycikkkel.⁶ A korszak utolsó, 1939-es országgyűlési választására már az 1938. évi XIX. törvénycikk alapján került sor, amely ugyan eltörölte a nyílt választás rendszerét és általánossá tette a titkosságot, de ennek „ellensúlyozásaként” megemelte a cenzusokat és bevezette a jelöltállító pártok által leteendő kaució intézményét is.⁷

A formális kereteken túl azonban a korszakra végig jellemző volt az, hogy a közigazgatási apparátus gyakorlati működése is a kormánypártok kormányzati pozícióban tartásának kedvezett, ugyanis rendszeresek voltak az olyan panaszok, amelyek a közigazgatás helyi szerveinek a választások „irányítására”, befolyásolására irányuló kísérleteit, gyakorlatait kifogásolták. Az alábbiakban ezen adminisztratív eszközökkel elkövetett választási visszaélésekre kívánok két példát hozni. A két eset kiválasztása teljesen véletlenszerűen történt, éppen ezért az itt felvázolt kép nem tekinthető reprezentatívnak. Azt is észben kell tartanunk, hogy e panaszokról elsősorban a kormánykritikus-ellenzéki sajtóból, valamint az ellenzéki képviselők személyes beszámolóiból szerezhetünk tudomást, épp ezért e források hitelességét mindig feltételekkel kell kezelnünk.⁸ Ugyanakkor az alábbi két ügy ettől függetlenül is rávilágít a két világháború közötti választások tisztaságának megkérdőjelezhető mivoltára.

A Nagy Ernő-ügy

Az 1922-es választásokra már a korszak közjogi berendezkedését meghatározó törvények elfogadását és a törvényesség visszaállítását követően, a „bethleni konszolidáció” néven ismert korszakban került sor. Ennek ellenére számos olyan incidensről tudunk, ahol a helyi közigazgatás az ellenzéki szavazókat és jelölteket akadályozta aktív és passzív választójoguk gyakorlásában. Ilyen volt például a Nagy Ernő, Rassay-párti képviselőjelölt által előterjesztett panasz ügye.

Nagy Ernőt az 1922-es országgyűlési választásokon a vásárosnaményi kerületben nagy többséggel választották meg országgyűlési képviselőnek, Nagy azonban a beregszász-tarpai kerületben is elindult.⁹ A liberális politikus itt is legyőzte kormánypárti ellenfelét, azonban a vármegye központi választmánya megsemmisítette a választás eredményét, arra hivatkozván, hogy a választás nem volt megtartható különböző eljárási hibák miatt.¹⁰ Az új választás azonban szintén nem volt megtartható, mivel a választás előtt néhány nappal a teljes helyi választási bizottság lemondott.¹¹ Több hónapos halasztás után – miközben a Népszava újságírójának megfogalmazásában „a hatóságok erősen dolgoztak a kerületben”¹² – végül megtartották a választásokat, ahol azonban a kormánypárti Zsirkay János győzött 528-263 arányban.¹³ Nagy Ernő petíciót nyújtott be a választási eredmény ellen, amelyben több szabálytalanságra is felhívta a figyelmet. Így például Nagy állítása szerint a választás előtti éjszaka a csendőrök letartóztatták két bizalmi emberét,¹⁴ továbbá a szavazás napján számos ellenzéki szavazót reggeltől délutánig a tűző napon várakoztatva, személyi szabadságukban korlátozva őriztek a csendőrök a gyülekezési helyen Tarpa községében.¹⁵ Számos ellenzéki választópolgár azért nem szavazhatott, mert késve, tehát reggel 8 után érkeztek a gyülekezési helyre, holott a jogszabályok ilyen kötelezettséget nem támasztottak a választópolgárokkal szemben.¹⁶ Amikor Nagy panaszt kívánt tenni a választási bizottság elnökénél, akkor a csendőrök erőszakkal távolították el az irodától a képviselőjelöltet és támogatóit.¹⁷

Délután pedig, amikor Nagy újra a választási bizottság elnökével kívánt beszélni az atrocitások kapcsán, a képviselőjelölt elmondása szerint a csendőrök ezt újra megakadályozták és beszorították őt egy ház udvarára, ahonnan egész nap nem engedték őt ki.¹⁸ Az ügyben a nemzetgyűlés III. bíráló bizottsága járt el, amely azonban elutasította a panaszt.¹⁹ A bizottság érdekes módon elismerte, hogy 54 tarpai választópolgár valóan nem tudta leadni szavazatát Nagy Ernőre, ugyanakkor hivatkozott a helyi főszolgabíró azon állítására is, hogy a választás előtti napokban Tarpán számos tüzeset volt, emiatt rendkívüli intézkedéseket kellett fogantatosítani, például ezért különítették el és őrizték szigorúan Nagy szavazóit a többi szavazótól.²⁰ A bíráló bizottság továbbá arra is hivatkozott, hogy az 54 leadott szavazat nem befolyásolta volna a választás végeredményét,²¹ éppen ezért a panaszt elutasította, és Zsirkay Jánost végleg igazolt nemzetgyűlési képviselőnek nyilvánította.

Ezen ügy kiváló példája annak, hogy hogyan tudta a helyi közigazgatás erőszakmentesen, de – a kormánypártok szemszögéből – mégis hatékony módon korlátozni az ellenzéki választópolgárokat a szavazásban. Jelen esetben elsősorban a csendőrség volt az a közigazgatási szerv, amely adminisztratív eszközökkel mind az ellenzéki választópolgárokat, mind pedig a képviselőjelöltet akadályozta a választással összefüggő jogaik gyakorlásában. A két világháború közötti választások összességére is jellemző volt, hogy az ilyen visszaélések elsősorban a beregszász-tarpaihoz hasonló, nyílt választókerületekben fordultak elő, a titkos szavazás jellegeből fakad ugyanis, hogy ott jóval kevesebb lehetőség van a választási eljárás adminisztratív eszközökkel történő befolyásolásra.²²

Az endrődi sortűz

Voltak azonban olyan választási visszaélések is, amelyek ennél tragikusabb végkimenetelűek voltak. Az egyik leghírhedtebb eset ezek közül az 1935-ös ún. endrődi csendőrsortűz volt. Itt alapvetően nem a voksolást érintő visszaélésről beszélhetünk, hanem egy azt megelőzően, a kampányidő-

szakban történt incidensről. Az esemény háttérében az 1935-ös országgyűlési választások álltak, amelynek kiírását Gömbös Gyula miniszterelnök érte el a kormányzónál, a kormányfő számára ugyanis létfontosságú volt, hogy a kormánypárt parlamenti frakciójában a saját támogatói kerüljenek többségbe a Bethlen köréhez tartozó liberális-konzervatív képviselőkkel szemben.²³ E cél érdekében Gömbös a választások előtt szövetséget kötött a kisközségekkel is, ugyanakkor e megállapodást félretéve, a választási kampányban mégis „kíméletlen politikai ellenfélnek nyilvánította” a Kisközségek pártját,²⁴ így a megállapodás felbomlott a két párt között, a közigazgatás pedig „alkalmazkodott” e megváltozott körülményekhez. Így történhetett meg, hogy a kisközségek ugyanolyan ellenállásba ütköztek a helyi közigazgatás részéről a választási kampány és a voksolás során, mint a baloldali ellenzéki pártok.

Ennek egyik legerőszakosabb megnyilvánulása az endrődi sortűz volt. 1935. március 20-án Andaházi Kasnya Béla, a kisközségek jelöltje a gyomai választókerület több településén is választási gyűlést tartott, amelyeket a hatóságok is engedélyeztek.²⁵ Több jel arra utalt, hogy a helyi közigazgatás a gyűlések megtartását adminisztratív eszközökkel is próbálta ellehetetleníteni, így például Andaházi beszédének idejére a községi előljáróság inségmunkát szervezett a szegényparasztság számára, feltehetőleg azért, hogy távol tartsák őket a gyűléstől; továbbá nem engedélyezték azt sem a kisközségek jelöltje számára, hogy a gyűlés helyét és idejét előzetesen publikálja.²⁶ Ennek ellenére nagy tömeg gyűlt össze az endrődi főtéren, Andaházi azonban késett, ezért a főszolgabíró feloszlattatta a gyűlést.²⁷ Ezt követően azonban a kisközségek politikusa megérkezett a helyszínre és közölte a tömeggel, hogy a gyűlés mégis meg lesz tartva, ezért a szétszéledésnek indult nagy része úgy döntött, hogy mégis meghallgatja őt.²⁸ A szolgabíró azonban közölte Andaházival, hogy a főszolgabíró a késés miatt feloszlatta a gyűlést, ezért annak megtartására már nincs mód.²⁹ Andaházi ezt követően a belügyminisztériumon keresztül szerzett alispáni engedélyt a gyűlés megtartására, azonban ekkorra már mind a főszolgabíró, mind pedig a szolgabíró

eltávoztak a helyszínről, így nem volt olyan hivatalos személy, aki a gyűlés megtartását az alispáni hozzájárulás alapján mégis engedélyezhette volna.³⁰ Andaházi ennek ellenére ragaszkodott hozzá, hogy a gyűlést megtartsák, és arra szólította fel a tömeget, hogy maradjanak a helyszínen.³¹

Az ezt követő események nem teljesen tisztázottak. Több szemtanú úgy emlékezett, hogy a csendőrök jelzésre, előre eltervezetten lőttek bele a főteret elhagyni nem akaró tömegbe, de olyan beszámolókról is tudunk, amelyek szerint a tömeg provokálta a csendőröket, akik emiatt voltak kénytelenek fegyvert használni.³² A Népszava tudósítása szerint az egyik csendőrrel szemben támadólag lépett fel néhány egyén, aki ennek következtében figyelmeztető lövést adott le, míg másik két csendőr azt feltételezvé, hogy a tömeg rátámadt társukra, tüzet nyitott a gyülekezőkre.³³ A sortűz eredményeként 8 személy vesztette életét, míg körülbelül 40-en sebesültek meg.³⁴ Az esetet a kormánypárt és a kormánypárti sajtó egyaránt úgy ítélte meg, hogy Andaházi felelőssége vitán felül áll; hasonló állásponton volt az első- és másodfokú bíróság is, amely az 1878. évi V. törvény 172. § (1) bekezdésének szerinti izgatásnak minősítette Andaházi cselekményeit, ugyanakkor később a Kúria jogerősen felmentette a vádak alól a politikust.³⁵ Az ügy utóélete kapcsán érdemes megemlíteni, hogy az 1935. március 5-én tartott választáson Andaházi végül győzelmet aratott és az elkövetkező négy évben a gyomai választókerület országgyűlési képviselőjeként tevékenykedett.³⁶

Ezen ügy megítélése azért is nehéz, mert máig nem tisztázottak a sortűz eldőrlésének körülményei. A csendőrök fegyverhasználatának és a gyűlés feloszlításának jogszerűségét azért is nehéz megítélni, mivel a történetek idején hatályos jogszabály főszabály szerint megtiltotta a politikai jellegű gyűlések tartását.³⁷ Ugyanakkor az bizonyos, hogy a Kisközségek párt kormánypárttal megromlott viszonya szerepet játszott abban, ahogyan a községi előljárók és a csendőrség felléptek Andaházi és a támogatói ellen. Erre utal az is, ahogyan a kormánypárti sajtó teljese mértékben Andaházira próbálta hárítani a gyűlés feloszlítása kapcsán a felelősséget. Az is kétségtelen viszont, hogy az ilyen,

halálos áldozatokkal járó erőszakos cselekmények – az 1920-as, törvényes állapotok visszaállítása előtti választások kivételével – nem voltak általánosak a helyi közigazgatás részéről, hiszen az ilyen beavatkozások ártottak a kormányzó pártok politikai támogatottságának, mint ahogyan ezt Andaházi megválasztása is mutatja.

Épp ezért az adminisztráció helyi szintje általában ennél enyhébb megoldásokat alkalmazott az ellenzéki jelöltek és választópolgárok ellehetetlenítése érdekében. BOROS Zsuzsanna csoportosításában például a helyi közigazgatás rendkívül aktív volt az ajánlások összegyűjtésének megnehezítése

kapcsán, a kampány során az ellenzékkel szemben diszkriminatív intézkedések meghozatalában (ld. például Andaházi választási gyűlése nyilvánosságra hozatalának megtiltását), a választópolgárok személyes meggyőzésében és az ellenzékiek voksolásának megnehezítésében (ld. például Nagy Ernő ügyét).³⁸

A hatóságok tehát valóban „erősen dolgoztak” a választások során, de nem feltétlenül a választások szabad elbonyolítása, hanem sok esetben a kormánypártok kormánypozícióban tartása érdekében.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ Népszava, L. évf., 194.sz. 3.o.

² BOROS Zsuzsanna – SZABÓ Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944). Budapest, 2008, ELTE Eötvös Kiadó. 362.o.

³Uo. 284.o. Ugyanakkor a parlament működésének jelentőségét így sem lehet lebecsülni, hiszen az ellenzék számára ezen intézmény volt a leghatékonyabb fórum a politikai álláspontjaik hangoztatására.

⁴ BODNÁR Eszter: A választójog alapjogi tartalma és korlátai. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 20-21.o.

⁵ BODNÁR 2014, i.m. 245-246.o.

⁶ 5985/1919. ME rendelet, 2200/1922 ME rendelet, 1926. évi XXVI. tc.

⁷ 1938. évi XIX. tc. 9. §; 19-29. §; 78. §

⁸ BOROS – SZABÓ 2008, i.m. 247.o.

⁹ LENGYEL László – VIDOR Gyula (szerk.): Nemzetgyűlési Almanach 1922–1927. Budapest, 1922, Pallas Rt. Nyomdája. 129.o.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² Népszava, L. évf., 194.sz. 3.o.

¹³ RUSZOLY József: Választási bíraskodás Magyarországon. 1848-1948. Budapest, 1980, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 456.o.

¹⁴ A 2200/1922. ME rendelet 63. § (1) bekezdése alapján a bizalmi embereket a pártok delegálták, akik „a választás törvényszerűségét ellenőrzik.”

¹⁵ RUSZOLY 1980, i.m. 456.o.

¹⁶ A 2200/1922. ME rendelet 61. § (3) bekezdése szerint a választók számára a szavazás napján a választók számára gyűlekezési helyeket jelöltek ki, de azt nem mondta ki a rendelet,

hogy a választópolgároknak meghatározott időpontra e gyűlekezési helyre meg kellene érkezniük.

¹⁷ Nemzetgyűlési Napló 1922-26 IV. k., 82.o.

¹⁸ Nemzetgyűlési Napló 1922-26 IV. k., 82-83.o.

¹⁹ RUSZOLY 1980, i.m. 457.o.; Nemzetgyűlési Napló 1922-26 VII. k., 226.o.; XXVIII. k., 86.o.

²⁰ RUSZOLY 1980, i.m. 457.o.

²¹ Uo.

²² BOROS – SZABÓ 2008, i.m. 249.o.

²³ ROMSICS Ignác: Magyarország miniszterelnökei, 1919-1944. In: ROMSICS Ignác: A Horthy-korszak. Budapest, 2017, Helikon Kiadó. 234.o.

²⁴ BOROS – SZABÓ 2008, i.m. 274.o.

²⁵ HORNOKNÉ NÉMETH Eszter: Az endrődi csendőrsortűz. In: Honismeret, 1995/3. 10.o.

²⁶ Uo. 11.o.

²⁷ Uo. 11-12.o.; Gyomai Újság, X. évf., 14.sz. 1.o.

²⁸ KAISER Ferenc: A csendőrség a Horthy-korban, 1919-1945. In: Rubicon, 2010/1. 18.o.

²⁹ HORNOKNÉ NÉMETH 1995, i.m. 11-12.o.

³⁰ Uo. 12-13.o.

³¹ Uo.

³² Uo. 13.o.; Gyomai Újság, X. évf., 14.sz. 1.o.; KAISER 2010, i.m. 18.o.

³³ Népszava, LXIII. évf., 66. sz. 2.o.

³⁴ HORNOKNÉ NÉMETH 1995, i.m. 10.o.

³⁵ Uo. 15.o.

³⁶ Gyomai Újság, X. évf., 17. szám, 1.o.

³⁷ HORVÁTH Attila: A gyűlekezési jog elméletének és gyakorlatának története Magyarországon 1989-ig. In: Jogtörténeti Szemle, 2007/1. 12.o.; 1570/1933. ME rendelet

³⁸ BOROS – SZABÓ, i.m. 248-249.o.